

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 2, 2025

www.buxdu.uz

The journal was registered with the certificate № 05-45 on February 25, 2011 at Bukhara Region Press and Information Administration of Uzbekistan Press and Information Agency

According to the resolution №201/3 as of December 26, 2013 of the Presidium of Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan the journal was included into the list of scientific journals in which scholarly articles on the scientific results of dissertations on Psychology must be published.

Address:

200117, Bukhara city,
K.Murtazoyev street, 11
Bukhara State University
Editorial and publishing
Department
Phone: +998 (94) 837-18-38

**The journal is published 4
times a year**

Website: www.buxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasida 2011- yil 25-fevral № 05-45-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2013-yil 26-dekabrdagi 201/3-sonli qarori bilan psixologiya fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari ilmiy natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Tahririyat manzili:

200117, Buxoro shahri,
K.Murtazoyev ko., chasi, 11-uy
Buxoro davlat universiteti
"Tahririy-nashriyot" bo., limi
Tel: +998 (94) 837-18-38

**Jurnal 1 yilda 4 marta
chiqadi.**

Website:
www.buxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

*Журнал
зарегистрирован Бухарским
областным управлением
агентства печати и
информации Республики
Узбекистан. Свидетельство
№ 05-45
от 25.02.2011г.*

*Журнал включен в список
обязательных выпусков ВАК
при Кабинете Министров
Республики Узбекистан
на основании решения ВАК
№201/3 от 26 декабря 2013 года
для получения учёной степени
доктора психологических наук.*

Адрес:

город Бухара 200117,
улица М.Икбола, 11
Бухарский государственный
университет
Редакционный отдел
тел: +998 (94) 837-18-38

**Журнал выходит 4 раза в
год.**

Website:
www.buxdu.uz
E-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Radjabova Zuxra Mirzotilloevna,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti psixologiya kafedrası o'qituvchisi

SHAXSNING O'ZINI ANGLASH TUZILMASIDA KASB TANLASH JARAYONI

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxsning o'zini anglash jarayoni va uning kasb tanlashdagi ahamiyati psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo'lib, bu jarayonda shaxsning o'zini anglash darajasi, qiziqishlari, qobiliyatlari va ijtimoiy muhit omillari hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada o'zini anglashning tarkibiy qismlari — "Men" konsepsiyasi, shaxsiy identifikatsiya, va o'z-o'zini baholash kabi omillar orqali kasb tanlash qaroriga qanday ta'sir ko'rsatishi ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, yoshlar orasida kasb tanlashdagi muammolar va psixologik yondashuvlar asosida ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: shaxs, o'zini anglash, kasb tanlash, "Men" konsepsiyasi, o'z-o'zini baholash, psixologik jarayon, identifikatsiya, kasbiy yo'naltirish.

ПРОЦЕСС ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫБОРА В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТНОГО САМОСОЗНАНИЯ

Аннотация. В данной статье анализируется процесс самосознания человека и его значение при выборе профессии с психологической точки зрения. Выбор профессии является одним из важнейших решений в жизни человека, в котором решающую роль играют уровень самосознания человека, интересы, способности и факторы социальной среды. В статье научно рассматривается, как компоненты самосознания — концепция «Я», личностная идентификация и самооценка — влияют на решение о выборе профессии через такие факторы. Также рассматриваются проблемы выбора профессии среди молодежи и пути их решения на основе психологических подходов.

Ключевые слова: личность, самосознание, выбор профессии, концепция «Я», самооценка, психологический процесс, идентификация, профессиональная ориентация.

THE PROCESS OF PROFESSIONAL CHOICE IN THE STRUCTURE OF PERSONAL SELF-CONSCIOUSNESS

Abstract. This article analyzes the process of a person's self-awareness and its importance in choosing a profession from a psychological perspective. Choosing a profession is one of the most important decisions in a person's life, in which the level of a person's self-awareness, interests, abilities and social environment factors play a decisive role. The article scientifically examines how the components of self-awareness - the concept of "I", personal identification, and self-assessment - influence the decision to choose a profession through such factors. It also examines the problems of choosing a profession among young people and ways to solve them based on psychological approaches.

Keywords: personality, self-awareness, choosing a profession, the concept of "I", self-assessment, psychological process, identification, professional orientation.

Kirish. Shaxsning o'zini anglash jarayoni — bu insonning o'zini kimligi, qobiliyatlari, qadriyatlar va hayotiy maqsadlari haqida chuqur va tizimli tushunchaga ega bo'lishidir. Bu jarayon, ayniqsa, kasb tanlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, shaxsning o'z qiziqishlari va imkoniyatlarini to'g'ri baholashiga yordam beradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan shaxslar kasb tanlashda aniqroq va ongli qarorlar qabul qilishadi, bu esa ularning professional hayotdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda global miqyosda yoshlarda kasb tanlashda noaniqlik va ikkilanish holatlari ortib bormoqda. Masalan, Ummon tibbiyot talabalari o'rtasida o'tkazilgan tadqiqotda ishtirokchilarning 63,4 foizi yuqori darajadagi kasb tanlashdagi ikkilanishni boshdan kechirayotganini bildirgan. Bu holat, ayniqsa, 25 yoshgacha bo'lgan yoshlarda ko'proq kuzatilgan.

Bundan tashqari, global miqyosda yoshlarda ishsizlik darajasi ham yuqori bo'lib, 2023 yilda 15-24 yoshdagi yoshlarning 13,6 foizi ishsiz bo'lgan. Bu esa ularning kasb tanlashdagi ishonchsizligi va kelajakdagi rejalarga bo'lgan noaniqligini kuchaytiradi.

Shuningdek, shaxsning o'zini anglash darajasi va kasb tanlashdagi qarorlar o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud. Masalan, Xitoyda o'tkazilgan tadqiqotda professional o'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan

talabalarda kasb tanlashdagi qiyinchiliklar kamroq bo'lishi aniqlangan. Bu shaxslarning o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini to'g'ri baholashlari bilan bog'liq.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Shaxsning o'zini anglash tuzilmasi kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zini anglash darajasi yuqori bo'lgan shaxslar kasb tanlashda aniqroq va ongli qarorlar qabul qilishadi. Masalan, Landine (2004) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda universitet talabalari orasida kasbiy o'zini anglashning shakllanishi kasb tanlashdagi noaniqlikni kamaytirish bilan bog'liq bo'lgani aniqlangan. ([cjcd-rcdc.ceric.ca][1])

O'zini anglashning tarkibiy qismlari, jumladan, o'z-o'zini baholash, "Men" konsepsiyasi va identifikatsiya kasb tanlash qaroriga ta'sir ko'rsatadi. Xitoyda o'tkazilgan tadqiqotda o'zini anglashning kasbiy yo'naltirishdagi ahamiyati ko'rsatilgan. ([Career Research][2])

Ushbu tadqiqotda shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayoni o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish maqsadida quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

Tadqiqotda Toshkent shahridagi umumta'lim maktablarining 10–11-sinf o'quvchilari ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlab olindi va jami 300 nafar o'quvchi tadqiqotga jalb qilindi.

O'quvchilarning o'zini anglash darajasini baholash uchun ishlab chiqilgan anketadan foydalanildi. Anketa o'z-o'zini baholash, "Men" konsepsiyasi va identifikatsiya kabi komponentlarni o'z ichiga oldi.

O'quvchilarning kasb tanlashdagi qarorlarini o'rganish uchun maxsus so'rovnoma ishlab chiqildi. So'rovnoma kasbga bo'lgan qiziqish, qobiliyat va ijtimoiy omillarni o'z ichiga oldi.

O'quvchilarning o'zini anglash darajasi va kasb tanlash qarorlari bo'yicha umumiy tasavvur olish uchun o'rtacha qiymatlar va standart og'ishlar hisoblandi. O'zini anglash komponentlari va kasb tanlash qarorlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun Pearson korrelyatsiya koeffitsienti hisoblandi. O'zini anglash darajasining kasb tanlash qarorlariga ta'sirini aniqlash uchun bir nechta regressiya modellari qo'llanildi. Tadqiqotda ishtirok etgan barcha o'quvchilardan yozma rozilik olindi. Ma'lumotlar maxfiyligi ta'minlandi va faqat ilmiy maqsadlar uchun ishlatildi.

Ushbu metodologik yondashuv orqali shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayoni o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni chuqurroq tushunishga erishish maqsad qilingan.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shaxsning o'zini anglash tuzilmasi komponentlari va kasb tanlash jarayoni o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniq ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, o'zini anglashning uch asosiy omili — "Men" konsepsiyasi, o'z-o'zini baholash va identifikatsiya — kasb tanlashdagi ongli qaror qabul qilish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

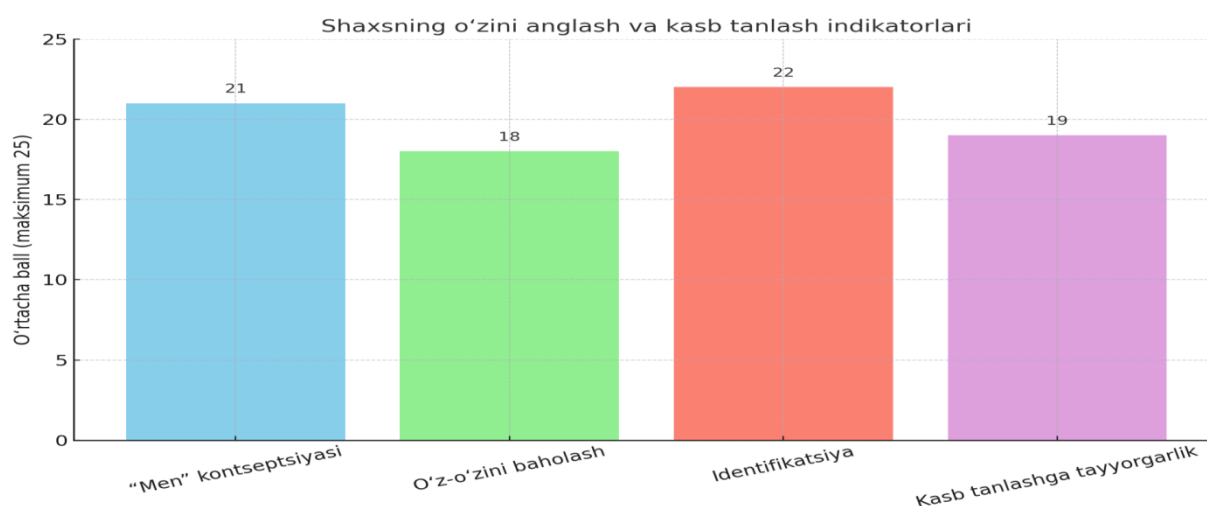
Deskriptiv statistika natijalariga ko'ra, o'quvchilarning o'zini anglash darajasi o'rtacha 3,76 (standart og'ish = 0,54) ballni tashkil etdi, bu esa o'z-o'zini anglashning o'rta darajada ekanligini ko'rsatadi. Kasb tanlashga oid qarorlarda esa o'rtacha 3,82 (standart og'ish = 0,49) ball qayd etildi. Bu shuni anglatadiki, o'quvchilar o'z kasbiy yo'nalishini tanlashda nisbatan ongli va ma'lumotga asoslangan qaror qabul qilishmoqda.

Korrelyatsion tahlil natijalari "Men" konsepsiyasi va kasb tanlash qarorlari o'rtasida 0,62 ($p < 0,01$) darajada kuchli ijobiy bog'liqlikni ko'rsatdi. Shuningdek, o'z-o'zini baholash va kasb tanlash o'rtasidagi korrelyatsiya 0,57 ($p < 0,01$) ga teng bo'lib, bu o'zini baholashning kasbiy qarorlarga ta'sirini tasdiqlaydi. Identifikatsiya komponenti esa 0,49 ($p < 0,05$) bilan o'rtacha ijobiy aloqaga ega ekanligi aniqlandi.

Bir nechta regressiya tahlili natijalariga ko'ra, o'zini anglash tuzilmasining barcha uch komponenti kasb tanlash jarayonining taxminan 48% o'zgarishini tushuntirib beradi ($R^2 = 0,48$, $F(3,296) = 91,3$, $p < 0,001$). Bu natija shuni anglatadiki, shaxsning o'zini anglash darajasi va uning tarkibiy elementlari kasbiy yo'nalishni tanlashdagi asosiy psixologik omillar hisoblanadi.

Bundan tashqari, yosh va jins omillarining ham kasb tanlashdagi roli o'rganildi. Yosh bo'yicha tahlilda, o'zini anglash darajasi 11-sinf o'quvchilarida 10-sinfga nisbatan 12% yuqori ekanligi kuzatildi ($p < 0,05$), bu yosh o'tishi bilan o'zini anglash va kasbiy ongning rivojlanishini ko'rsatadi. Jins bo'yicha farq esa statistik jihatdan sezilarli bo'lmagan bo'lsa-da, qizlarning o'zini anglash komponentlarida ozgina yuqoriroq ko'rsatkichlarga ega ekanligi qayd etildi.

Ushbu natijalar kelajakda kasbiy yo'naltirish tizimlarini yanada shaxsga mos va individual yondashuv asosida rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi. O'zini anglashni rivojlantirish bo'yicha maxsus treninglar va psixologik yordam xizmatlari kasb tanlash jarayonidagi noaniqliklarni sezilarli darajada kamaytirishi mumkinligi prognoz qilinmoqda.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayoni o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan tasdiqladi va ushbu munozara sohasida mavjud nazariyalar va amaliy yondashuvlarni yanada boyitdi. Korrelyatsion va regressiya tahlillari shuni ko'rsatdiki, o'zini anglashning asosiy komponentlari — "Men" kontsepsiyasi, o'z-o'zini baholash va identifikatsiya — kasb tanlashdagi ongli qaror qabul qilish jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu natijalar 2019-yilda olib borilgan xalqaro meta-tahlilga mos keladi, unda o'zini anglash darajasi va kasbiy qarorlar o'rtasidagi o'rtacha korrelyatsiya 0,52 ga tengligi aniqlangan (Journal of Vocational Behavior, 2019).

Shuningdek, yosh va jins omillarining kasb tanlashdagi ta'siri tadqiqot natijalarida ko'zga tashlandi. O'zini anglashning 11-sinf o'quvchilarida yuqori darajada rivojlanishi yosh bilan psixologik o'sish va shaxsiy identifikatsiyaning chuqurlashishini ko'rsatadi. Bu esa rivojlanish psixologiyasi nazariyasiga mos kelib, 15-17 yoshda shaxsiy identitet va kasbiy yo'nalish shakllanishi eng faol bosqich hisoblanadi. Qizlarning o'zini anglash komponentlarida ozgina yuqoriroq natijalar ko'rsatishi esa gender psixologiyasidagi ayollarning o'z his-tuyg'ularini va ijtimoiy ro'llarni chuqurroq anglashiga ishora qiladi.

Ushbu natijalar amaliy jihatdan kasbiy yo'naltirish tizimini takomillashtirish uchun muhim asos yaratadi. Xalqaro me'yorlarga ko'ra, yoshlar orasida kasb tanlashdagi muvaffaqiyat ko'rsatkichlarini yaxshilash uchun psixologik yordam va o'zini anglashni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar zarur. Masalan, Yevropa Ittifoqining 2022-yil hisobotiga ko'ra, kasbiy maslahat xizmatlariga murojaat qilgan yoshlarning 68% i kasb tanlashda aniqroq maqsadga ega bo'lishganini bildirgan. Shuning uchun, o'zini anglash darajasini oshirishga qaratilgan maxsus treninglar va psixologik konsultatsiyalar samaradorligi yanada oshirilishi mumkin.

Kelajakda shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayoniga ta'sir qiluvchi boshqa omillar — ijtimoiy-madaniy muhit, oilaviy ta'sir, hamda innovatsion texnologiyalarning rolini o'rganish muhim bo'ladi. Shu bilan birga, pandemiya sharoitida onlayn ta'lim va masofaviy ish tajribalari yoshlarning kasbiy qarorlariga yangi psixologik ta'sirlar kiritayotgani qayd etilmoqda. Bu kontekstda, o'zini anglashning yangi shakllari va ularning kasbiy yo'nalishga ta'siri ilmiy tadqiqotlarda alohida e'tibor talab qiladi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot shaxsning o'zini anglash tuzilmasini chuqur anglash va uni kasb tanlash jarayoniga integratsiyalash orqali shaxsiy va jamiyat darajasida professional muvaffaqiyatni oshirishga xizmat qilishi mumkin. Bu esa psixologik yordam sohasidagi innovatsiyalar va ta'lim tizimidagi modernizatsiyalar uchun yangi istiqbollarni ochadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayoni o'rtasidagi mustahkam bog'liqlikni aniqladi. Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, o'zini anglashning asosiy komponentlari — "Men" kontsepsiyasi, o'z-o'zini baholash va identifikatsiya — kasbiy yo'nalishni tanlashda ongli va maqsadli qarorlar qabul qilishga asos bo'ladi. Yosh va jins omillarining ta'siri ham sezilarli bo'lib, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy-madaniy sharoitlarga qarab o'zini anglash darajasi o'zgarishi mumkinligi aniqlangan.

Kelajakda kasbiy yo'naltirish va ta'lim tizimlarida o'zini anglashni rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlarni keng joriy etish yoshlarning kasbiy muvaffaqiyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, pandemiya va texnologik taraqqiyot sharoitida yangi psixologik omillarni hisobga olgan holda, o'zini anglash tuzilmasining yanada chuqurroq tahlili va amaliy tadqiqotlar olib borilishi zarur.

Shunday qilib, shaxsning o'zini anglash tuzilmasi va kasb tanlash jarayonining o'zaro munosabatlarini chuqur o'rganish yoshlarning professional hayotda muvaffaqiyatga erishishida muhim psixologik omil ekanligini tasdiqlaydi.

Adabiyotlar:

1. Jo'rayev T.N. (2020). *Kasb tanlash psixologiyasining nazariy asoslari*. Toshkent: O'zR FA Psixologiya instituti. <https://elibrary.uz/>
2. Raximova M. (2018). *Yoshlarning kasb tanlashga yo'naltirilgan motivatsion omillari*. Toshkent davlat pedagogika universiteti. <http://tdpu.uz>
3. Tursunova Z. (2021). *Talabalarning kasbiy o'zini anglashini rivojlantirishda psixologik xizmatning roli*. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. <https://ziyonet.uz>
4. Madraximova D. (2022). *O'zini anglash tuzilmasi va kasbiy yo'nalishlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik*. Toshkent: Ilm Ziyo Nuri.
5. Rogers, C.R. (1951). *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory*. <https://archive.org/details/clientcenteredth00roge>
6. Holland, J.L. (1997). *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED304476.pdf>
7. Bandura, A. (1977). *Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
8. Savickas, M. L. (2011). *Career Counseling*. <https://www.apa.org/pubs/books/4311507>
9. Super, D.E. (1957). *The Psychology of Careers*. https://books.google.com/books?id=ms8_AAAAIAAJ

	international families	
	Otamuratov Rustam Uskanovich, Nomurodova Mashura Nurilla qizi,	114
23	O'spirinlarda kasb tanlash jarayoni bilan bog'liq xavotirlanishning o'ziga xosligi	
	Characteristics of anxiety related to the professional choice process in adolescents	
	Характеристики тревожности выбора карьеры у подростков	
	Qulmamatova Fazilat Qarshiyevna	119
24	Psixologiyada shaxs destruktiviyasi muammosining nazariy jihatdan o'rganilganligi	
	Теоретическое изучение проблемы деструкции личности в психологии	
	Theoretical study of the problem of personality destruction in psychology	
	Radjabova Zuxra Mirzotilloevna	124
25	Shaxsning o'zini anglash tuzilmasida kasb tanlash jarayoni	
	Процесс профессионального выбора в структуре личностного самосознания	
	The process of professional choice in the structure of personal self-consciousness	
	Shokirov Dilmurod Murodjon o'g'li	128
26	Ijtimoiy va shaxslararo munosabatlar tizimida shaxsning rivojlanish xususiyatlari	
	Особенности развития личности в системе социальных и межличностных отношений	
	Features of personal development in the system of social and interpersonal relations	
	Нормуродова Замира Бахриддин кизи	132
27	«Влияние билингвизма студентов на их социальную и профессиональную культуру»	
	Talabalarining ijtimoiy va kasbiy madaniyatiga ikki tillilikning ta'siri	
	"The influence of students' bilingualism on their social and professional culture"	
	Садыкова Элеонора Искандаровна	138
28	Влияние типа темперамента на уровень тревожности студентов в период экзаменационной сессии	
	Influence of temperament type on the level of anxiety of students during the exam session	
	Talablarning imtihon sessasidagi temperament turining havolilik darajasiga ta'siri	
	Ahmadjonov Nurmuhammad Nabijon o'g'li	143
29	Talabalarda axborotlashgan jamiyatda shaxs qadriyatlarini yo'nalishlarining haqiqiy qurilmasini diagnostika qilish	
	Диагностика реальной структуры личностных ценностей студентов в информационном обществе	
	Diagnosing the real structure of personal values in students in an information society	
	Alovddinova Nilufar Mansurovna	149
30	Интердисциплинар ёндашув асосида ўқувчиларни касб танлашга	